

Минулого року Україна святкувала 30-річчя своєї Незалежності. І хоч карантинні обмеження вплинули на загальний план святкування, незмінною була традиція випуску урочистих видань. Саме до таких святкових, підсумкових, орієнтованих на широке коло читачів належать перші три книги з масштабного проекту Національної академії наук України — «Україна. Нариси історії».

Усі ці три книги присвячені історії XX століття — бурхливого й різноманітного для всього світу, складного, трагічного й героїчного для нашої Держави. Авторами текстів є фахівці з Інституту історії України НАН України, у співпраці з якими ВД «Академперіодика» НАН України і підготував три видання: «**Україна й українці в постімперську добу (1917–1939)**»; «**Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990)**», «**Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019)**». Головний редактор амбітного проекту — директор Інституту історії України, академік НАН України **Валерій Смолий**. Головна мета цих нарисів — *«показати й пояснити, як і завдяки чому відбулось розходження ритмів української і світової історії, а також віднайти спільні вісі для їхньої синхронізації у новітньому історичному наративі, однак не спрощуючи і не зводячи насичену фактографічну канву нашого минулого до універсальних тез і всеохопних формул*. Важливо, що нариси відображають практики і стратегії сучасних українських істориків, які *«остаточно відкинули пострадянську парадигму соціогуманітарного й історичного знання»*.

Кожна з названих книг, анотації до яких представлені на вебресурсі ВД «Академперіодика», мають близько 600 сторінок насиченого фактами, структурованого, надзвичайно цікавого тексту та багато ілюстрацій, які допомага-

ють відчутти описуваний час «на смак». І це часто навіть шокує — наскільки інакшим було життя таких близьких нам у часі людей, які вболівали за власні ідеї і зраджували себе, любили свою країну, але були змушені її полишити або вважали, що ліпше вмерти в Україні й за неї, аніж жити на чужині.

У першій із книг наріжні проблеми націє- і державотворення розкрито в концепті хронотопу українського «довгого XX сторіччя», сутнісною ознакою якого є реалізація інтенцій соціально-економічної, етнокультурної та політичної емансипації — власне, завершення Української революції, яка розпочалася в контексті Першої світової війни, та започаткування руйнації колоніальної системи. Феномен Української революції, причини і обставини перемоги комуністичного режиму, трагедія найбільшої розділеної нації Східної Європи в епоху становлення і зміцнення тоталітаризму є вузловими сюжетами першої книги. Міжвоєнний період розглянуто як час культивування і критичного загострення внутрішніх проблем української нації під дією асиміляційних і репресивних практик.

У другій книзі йдеться про сутнісні зміни соборної України, що постала в рамках Ялтинсько-Потсдамської системи. Її доля в епоху Другої світової і «холодної» воєн, наслідки рерадянзації, неусвідомлені колективні травми і переступи та їхній вплив на сучасність висвітлені через протистояння світових систем і крах комуністичного режиму, що уможливило суверенізацію України.

Третя книга оповідає про суперечності пострадянського транзиту. Три модерні революції, розбудова «олігархічних республік», суб'єктивізація України в світі через самоусвідомлення європейського вибору є видимими проявами завершального етапу сторічної Української революції та антиколоніальної визвольної війни.

І знов дамо слово авторам: «Уся історія української нації — це історія пошуку адекватних відповідей на виклики високого геополітичного масштабу. Це нація, яка вижила, відбулася і йде в майбутнє, перебуваючи в епіцентрі цивілізаційного розламу. Усе «довге» ХХ століття територія України була полем протистояння світових систем і політичних проєктів, що визначили саму суть цього періоду в історії людства. Від 1917 р. Україна опинилася в епіцентрі світового геополітичного конфлікту. Комунобільшовицький експеримент — явище вищого онтологічного порядку, відповідальний за низку трагедій, що врешті докорінним чином переформатували карту світу. Однак водночас комунобільшовицький експеримент переформатував сутність світу: світу політичного і світу ментального. СРСР загалом, Радянська Україна зокрема, були в серці темряви, що розповзлася світом, поглинаючи світло, змінюючи його напівтонами темряви, замулюючи словесним багном Слово.

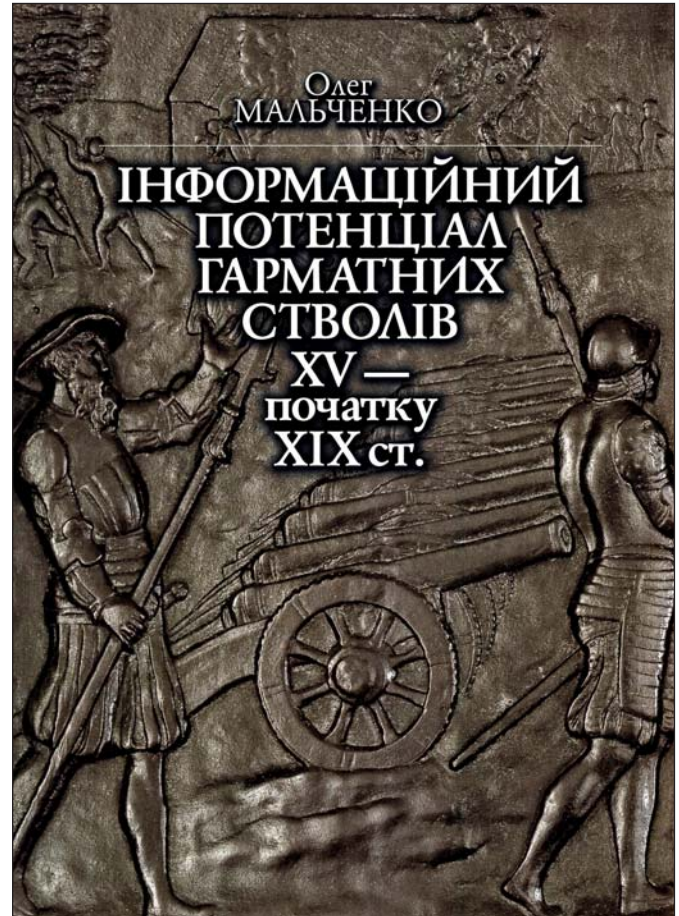
Вирватися з її міцних пазурів, викрити всі її приховані страшні якості, зробити її повернення неможливим і зрештою здобути справжню свободу — це і є місія і покликання України на поточному етапі світової історії».

Колектив ВД «Академперіодика» щиро вдячний долі, що нам пощастило долучитись до виконання цього проєкту, і зараз вже працює над його продовженням: цього річ світ мають побачити дві книги, присвячені ХІХ століттю. Одною з головних відмітних рис цих книг, як і попередніх, є «олюднення» історії, унаочнення її, можливість зрозуміти події через долі людей, відчути рух колеса історії.

Про ще одну книгу, яка з'явилась наприкінці минулого року у ВД «Академперіодика» НАН України, хотілось написати для цього випуску «Світогляда».

Це книга **«Інформаційний потенціал гарматних стволів ХV — початку ХІХ ст.»** *Олега Мальченка*, працівника Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Книга історична, джерелознавча, методологічна... Але сюжети на 600 сторінках її тексту часто нагадують детективні історії, карколомні розвідки, які зрештою дають змогу змусити метал говорити, оповідати про особистостей і події, моду й смаки, технології й міграції, родинні зв'язки і цехові традиції. У виданні пошарово показано інформаційне поле гармат — від морфологічних особливостей до декору, описані доступні прискіпливому дослідникові методологічні і технологічні інструменти для видобування джерельної інформації. Дослідження є мультидисциплінарним і може зацікавити не тільки зброезнавців чи фахівців з воєнної історії й технологій, але й музейників (як атрибуувати знахідку?), матеріалознавців (як ті майстри давали собі раду з металом?), філологів (як вони в різних країнах примудрялись робити однакові девізи на гарматах?), дизайнерів (де б взяти новий орнамент чи елемент декору?) тощо.

А якими різноманітними способами людство привчилось використовувати гарматні стволи — від «розмінних монет» до урочистих колон на площах міст — можна побачити на багатьох уміщених у книзі ілюстраціях. Тобто дослідження має й широкі хронологічні й географічні межі і, що вражає, майже повністю побудовано на матеріалах авторської колекції — автор власноруч дослідив (виміряв, замальовував, сфотографував) майже всі описані гармати.

Особливого шарму книзі надають епіграфи, з гумором дібрані до кожного з численних розділів, із геніального твору *Алана Мілна* «Вінні-Пух та його друзі».

Доповнює книгу розлогий довідковий апарат: на додатки припадає 160 сторінок. Це схеми гарматних стволів і приклад авторського формуляру для їх опису; виробничі марки, підписи й монограми ливарників; монограми правителів і аристократії; обереги, позначення калібрів і ваги на стволах; власні імена французьких і іспанських гармат ХVІІІ — ХІХ ст.; іменний покажчик згаданих у книзі осіб; термінологічний словник, величезний перелік джерел і літератури. Власне, ці додатки чітко показують, який обшир інформації можна отримати навіть з одного гарматного ствола, якщо вміти з ним працювати.

Адже, як стверджує автор: «Гармати — це не про історичні джерела. Це самі історичні джерела, які моделювали історію. Хто може пояснити історію краще, ніж інструменти, які її створили? *Ultima Ratio Regum*, аргумент, який вирішував усе після того, як дипломатія, перемовини, хабарництво, впливи, сльози, погрози й ультиматуми були випробувані безрезультатно». ■

Анна Радченко
канд. геол. наук,
головний редактор
ВД «Академперіодика» НАН України,
м. Київ